

Zinātnes politikas īstenošanas problēmas Latvijā

Ivars Kalviņš

Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents

Saeimas Izglītības, zinātnes un kultūras komisijas sēde 2022.gada 9. marts

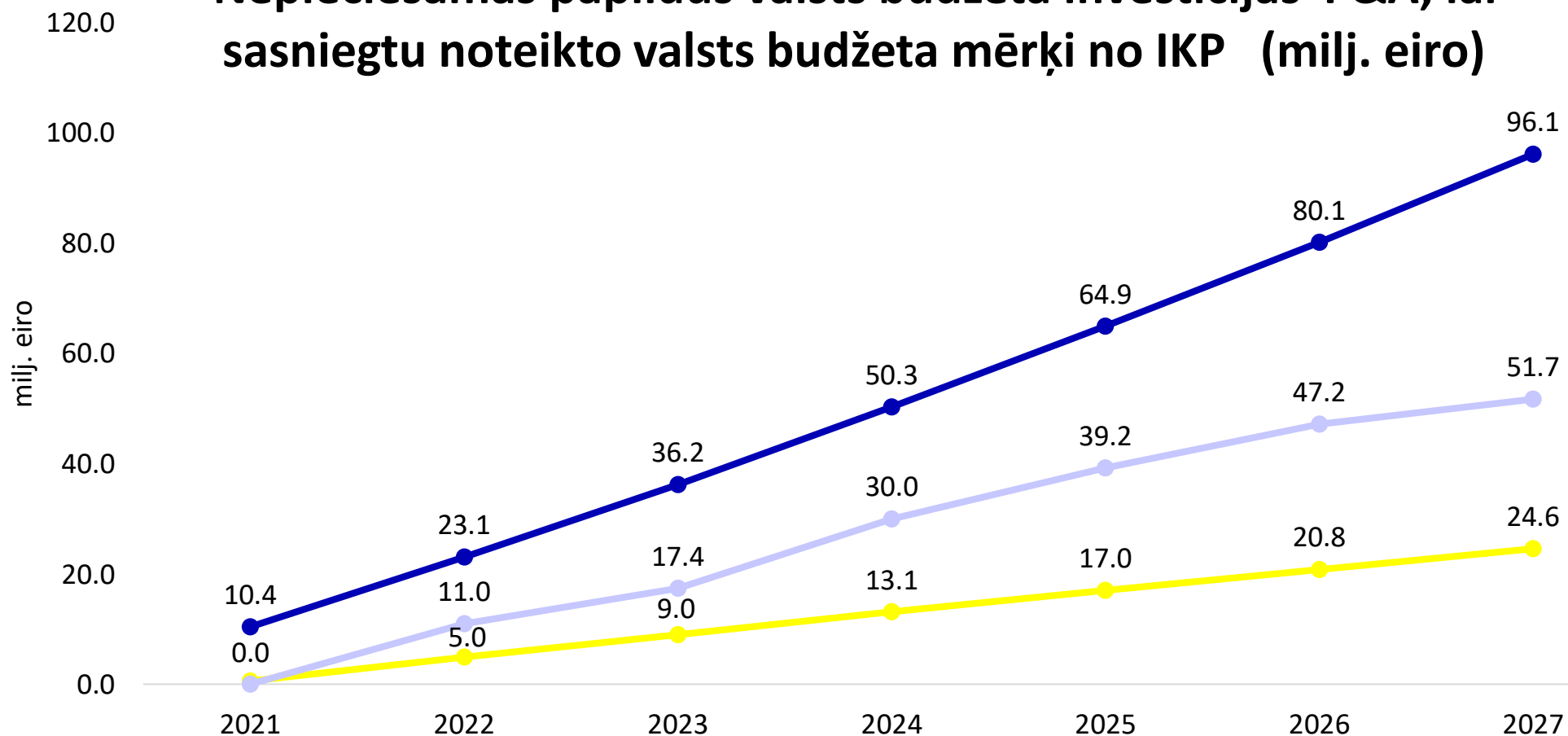
Zinātnes politikas īstenošanas problēmas Latvijā (1.)

- Neraugoties uz nemitīgajiem IZM centieniem nodrošināt nepieciešamo finansējumu P&A, tas Latvijā joprojām ir **zemākais ES** pēc ieguldījumiem uz vienu iedzīvotāju, un tā izaugsmes dinamika atpaliek no **NAP-2027 plānotā**.
- **Valsts budžeta kopējo izdevumu pieaugums 2022. gadā paredzēts 13,46% apmērā, kamēr VB sadaļā «Zinātne» budžeta palielinājums ir tikai 5,25% jeb 2,56 reizes mazāks nekā kopējās VB izaugsmes temps,**
- Nepietiekamie ieguldījumi augstākajā izglītībā un zinātnē jau ir noveduši pie tā, ka Latvijā ir mazākais doktora grāda ieguvēju skaits pret iedzīvotāju skaitu Eiropas Savienībā, kas nenodrošina pat zinātnieku ataudzi, apdraudot augstākās izglītības un zinātnes ilgtspēju Latvijā un tautas saimniecības nodrošināšanu ar augsti kvalificētu darbaspēku, pētniecisko kapacitāti un inovācijām
- Apvāršņa programmu īpatsvars Latvijas P&A finansējumā ir 10%, kas ir otrs augstākais īpatsvars ES, un palielina Latvijas zinātnes virzienu atkarību no ES prioritātēm

Nepieciešamās papildus valsts budžeta investīcijas P&A, lai sasniegtu noteikto valsts budžeta mērķi no IKP (milj. eiro)

- Esošās VB P&A intensitātes noturēšana (0.23 %)
- NAP/ZTAIP paredzētais papildu P&A VB finansējums
- Faktiski vajadzīgais, lai sasniegtu 0,4 % VB mērķi no IKP

Valsts budžeta apropriācija zinātnei IZM 2021. – 2022. gada valsts budžetā

(Avots – budžeta likumi 2021. un 2022.gg.)

	Lietojums	2021.g		2022.g.	
03.03.00	Zinātniskās darbības attīstība augstskolās un koledžās	6 499 476		6 499 476	
05.01.00	Zinātniskās darbības nodrošināšana	26 354 557	45,71%	21 850 459	35,70%
05.02.00	Zinātnes bāzes finansējums	27 635 880	47,94%	35 235 880	57,57%
05.04.00	Krišjāņa Barona Dainu skapis	215 992	3,75%	215 992	0,35%
05.12.00	Valsts pētījumu programmas	3 443 743	5,97%	3 900 714	6,37%
	Zinātnei bez augstskolām speciālā zinātnes budžeta	57 650 172	100,00%	61 203 045	100,00%
	Viss kopā IZM budžetā P&A	64 149 648		67 702 521	
			Palielinājums	3 552 873	

Valsts budžeta kopējo izdevumu pieaugums 2022. gadā ir 13,46%, kamēr VB sadaļā Zinātne IZM budžeta palielinājums ir tikai 5,25% jeb 2,56 reizes mazāks nekā kopējās VB izaugsmes temps

Lai sasniegtu mērķi – zinātnei atvēlēt 0,4% no budžeta, 2022.gadā salīdzinājumā ar 2021. gadu zinātnē no valsts budžeta bija nepieciešams papildus investēt 12.9 miljonus eiro, taču papildus piešķirti 3,55 miljoni eiro

Zinātnes politikas īstenošanas problēmas Latvijā (2.)

- Valsts budžeta nodrošinātā bāzes finansējuma īpatsvars zinātnisko institūciju finansējumā 2019.gadā sastādīja vidēji 14,4%.
- Tas nozīmē, ka vidēji 85,6% no zinātnisko institūciju ieņēmumiem 2019.gadā bija atkarīgi no veiksmes projektu/programmu konkursos un industrijas pasūtījumiem, kas rada permanentu nestabilitāti zinātnisko institūciju darbībā un ilgtspējā
- Tāpēc **LZA viennozīmīgi atbalsta IZM centienus** palielināt bāzes finansējumam paredzētā finansējuma īpatsvaru valsts budžeta investīcijās zinātnē un panākt lielāku finansējuma pieauguma dinamiku zinātnei, nodrošinot tās ekselences un snieguma rādītāju būtisku uzlabošanos un zinātnieku skaita izaugsmi Latvijā

Zinātnes politikas īstenošanas problēmas Latvijā (3.)

- Pašreiz spēkā esošā bāzes finansējuma aprēķina formula nedeva korektus rezultātus, jo rezultatīvajiem rādītājiem atbilstošā kopsumma tika reizināta, nevis dalīta ar darbinieku skaitu, kas tos sasnieguši. Tādējādi visefektīvāk strādājošās zinātniskās institūcijas saņēma relatīvi mazāko bāzes finansējumu.
- Iepriekšējā periodā starptautisko ekspertu visaugstāk novērtētajai Latvijas zinātniskajai institūcijai – Latvijas Organiskās sintēzes institūtam piekrītošais bāzes finansējums piecu gadu laikā samazinājās par 30%
- Iespējams, ka pēc aprobācijas būs nepieciešamas arī jaunās bāzes finansējuma aprēķina formulas korekcijas, ja arī pēc jaunās aprēķinu formulas iegūtie rezultāti nekorelēs ar starptautiskā zinātnes izvērtējuma rezultātiem.
- LZA ieskatā reformas īstenošanas gaitā būs nepieciešami IZM papildus skaidrojumi formulas pielietojumam, jo ne visi šobrīd ir viennozīmīgi tulkojami.
- Tāpat, kā tas likumprojektā šobrīd ir paredzēts attiecībā uz Latvijas akadēmiskā pamattīkla vienotā datu centra un Vienotā augstākās izglītības un zinātnes informāciju tehnoloģiju koplietošanas pakalpojumu centra izmaksu segšanu, lūdzam zinātnes bāzes finansējumam paredzētā finansējumu ietvaros paredzēt izmaksu segšanu **LZA koplietošanai paredzētās digitalizācijas infrastruktūras projekta īstenošanai 300 tūkstošu eiro apmērā.**

LZA loma un vieta Latvijas zinātnes un inovācijas ekosistēmā (1.)

LZA ir pārresoru institūcija, kas atrodas Ministru kabineta pakļautībā un IZM pārraudzība, kuras galvenie uzdevumi šobrīd ir:

- zinātnes ekxelences veicināšana,
- zināšanu pārnese un zinātnes sasniegumu popularizēšana,
- atbalsts valsts pārvaldes institūcijām, nodrošinot zinātnisko ekspertīzi pēc to pasūtījuma
- Latvijas zinātnes pārstāvēšana starptautiskajās zinātniskajās organizācijās un starptautiskās sadarbības organizēšana

Šo pasākumu īstenošanai 2008. gadā LZA finansējums 2008.gadā tika samazināts uz pusi, un 14 gadu laikā nav mainījies.

LZA darbība šobrīd balstās uz tās darbinieku entuziasmu un LZA potenciāls nevar tikt pilnvērtīgi izmantots Latvijas izaugsmes atbalstam

LZA loma un vieta Latvijas zinātnes un inovācijas ekosistēmā (2.)

LZA stratēģija paredz, ka LZA kļūst par Latvijas zinātnes un inovāciju ekosistēmas daudz nozīmīgāku sastāvdaļu, pārveidojot LZA augstceltni par Zinātnes un inovāciju atbalsta, veicināšanas un popularizācijas centru, veidojot:

- koplietošanas infrastruktūru MVU inovāciju atbalstam,
- zinātniski-tehniskās ekspertīzes centru inovāciju projektu izvērtēšanai un sniedzot atbalstu to pilnveidošanai,
- sertifikācijas centra izveidi RIS-3 virzienu MVU inovāciju atbalstam
- civīlās aizsardzības apmācību centru

Šo pasākumu kopumu būtu jāveic ar papildus investīciju palīdzību, tai skaitā no Inovāciju atbalsta fonda

Atbalsts dalībai starptautiskās sadarbības programmās pētniecības un tehnoloģiju jomā

- Jābūt kā **vienai no zinātnes politikas prioritātei** – lielāks «pamata» finansiālais apjoms.
- Jānovērtē dažādu starptautisko **programmu potenciāls zinātnes politikas mērķu sasniegšanā** – Eiropas partnerības, ERANET, COST u.c.
- Jāizvērtē un jālīdzsvaro dažādu **nozaru (RIS3 jomu) atbalsta apjoms**.
- Vienu no četriem IZM Augstākās izglītības, zinātnes un inovāciju departamenta direktora vietnieka amatiem orientēt uz starptautiskās sadarbības programmu lietu sakārtošanu.

Paldies par uzmanību!

**Latvijas Zinātņu akadēmijas loma zinātnes, pētniecības, tehnoloģiju
attīstības un inovācijas ekosistēmā un turpmākās attīstības
stratēģija**

LZA Prezidents akadēmiķis Ivars Kalviņš

Rīgā, 2022.gada 18.maijā

Latvijas Zinātņu akadēmija šodien (1.)

Latvijas Zinātņu akadēmija (LZA) ir valsts daļēji finansēts autonomas tiesību subjekts, pārresoru institūcija, kas atrodas Ministru kabineta pakļautībā un kura pārraudzība deleģēta Izglītības un zinātnes ministrijai (IZM).

LZA darbojas atbilstoši Saeimas apstiprinātai Hartai un saviem Statūtiem, kā arī attīstības stratēģijai

LZA apvieno valsts izcilākos augstākās kvalifikācijas zinātniekus un pārstāv visu Latvijas augstākās izglītības un zinātnes institūciju kopīgās intereses saskarsmē ar valsts un pašvaldību institūcijām, kā arī darbojoties starptautiskajās zinātniskās institūcijas apvienojumā organizācijās.

LZA pilda valsts pasūtījumu ar Latvijas zinātnes, pētniecības attīstību un tās starptautisko pārstāvniecību saistītajos jautājumos, veic ekspertīzes un konsultē valsts pārvaldes institūcijas, veicina zinātnisko izcilību un popularizē zinātni

Latvijas Zinātņu akadēmija šodien (2.)

Latvijas Zinātņu akadēmija apvieno **419 biedrus** - īstenos locekļus jeb akadēmiķus, ārzemju locekļus, korespondētājlocekļus un goda locekļus. LZA piešķir arī LZA Goda doktora nosaukumus izcilākajiem Latvijas sabiedrības pārstāvjiem, kas darbojas citās tautsaimniecības jomās.

LZA locekļi darbojas četrās zinātņu blokus pārstāvošās LZA nodaļās :

- Fizikas un tehnikas nodaļā (110 locekļi , tai skaitā 42 īstenie locekļi)
- Ķīmijas, bioloģijas un medicīnas nodaļā, (120 locekļi, tai skaitā 53 īstenie locekļi)
- Lauksaimniecības un meža zinātnes nodaļā (148 locekļi , tai skaitā 40 īstenie locekļi)
- Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļā (40 locekļi, tai skaitā 14 īstenie locekļi)

LZA paspārnē darbojas Kodolenerģijas pētniecības kompetences centrs, Ūdeņraža tehnoloģiju izpētes zinātniskais centrs, LZA Ekonomikas institūts u.c. ar zinātni un pētniecību un tās izvērtējumu saistītas institūcijas, tostarp «Valsts zinātniskās kvalifikācijas komisija», « Latviešu valodas terminoloģijas komisija» u.c.

LZA loma un vieta Latvijas zinātnes un inovācijas ekosistēmā (1.)

LZA galvenie uzdevumi **šobrīd** ir:

- zinātnes ekselences veicināšana,
- zināšanu pārnese un zinātnes sasniegumu popularizēšana,
- atbalsts valsts pārvaldes institūcijām, nodrošinot zinātnisko ekspertīzi pēc to pasūtījuma
- Latvijas zinātnes pārstāvēšana starptautiskajās zinātniskajās organizācijās un starptautiskās sadarbības organizēšana

Šo un citu uzdevumu izpildei valsts budžeta finansējums 2008.gadā tika samazināts uz pusi, un 14 gadu laikā nav mainījies.

Tāpēc šobrīd un LZA darbība balstās galvenokārt uz tās darbinieku entuziasmu, un LZA potenciāls nevar tikt pilnvērtīgi izmantots Latvijas izaugsmes atbalstam.

Latvijas Zinātņu akadēmija šodien (3.)

Latvijas Zinātņu akadēmija savu darbību īsteno LZA Augstceltnē, par kuras uzturēšanu tā ir patstāvīgi un bez valsts atbalsta ir rūpējusies jau no neatkarības atjaunošanas.

Pateicoties Latvijas Republikas Finanšu ministrijas darbinieku un personīgi ministra Jāņa Reira kunga atbalstam, šogad Ministru Kabinets ir nodevis šo ēku LZA īpašumā.

LZA tas nozīmē arī jaunus izaicinājumus jautājumā par šīs ēkas attīstīšanu par Latvijas Zinātnes, tehnoloģijas un inovācijas centra mājvietu, sava veida Latvijas Silīcija ieleju, kas veicinātu Latvijas attīstību par valsti, kuras ekonomika balstās zinātnē, pētniecībā un inovācijā un kurā zināšanu ietilpīgus un eksportspējīgus produktus un tehnoloģijas izstrādā un ražo augsti izglītoti un vispusīgi attīstīti cilvēki.

Latvijas izaugsmes problēmas un LZA attīstības stratēģija tās veicināšanai (1.)

Atšķirībā no lielajām valstīm, Latvijā nav lielo uzņēmumu, kuriem būtu pašiem savi lieli pētnieciskie centri, kuros ar jaunu tehnoloģiju un inovatīvu produktu attīstību nodarbotos liels skaits zinātnieku un inženieru

Līdz ar to Latvijas izaugsmes galvenā problēma ir tā, ka publiskā sektora zinātnes un pētniecības sasniegumi nepārtop eksportspējīgos, zināšanu ietilpīgos inovatīvos produktos ar lielu pievienoto vērtību, jo zinātniekiem nav pieejama inovācijai nepieciešamā infrastruktūra un finansējums.

Latvijas zinātnes finansēšanas modelis ir balstīts galvenokārt uz konkursa kārtībā iegūstamo projektu finansējumu, kas nozīmē to, ka uzņēmējiem nav pieejami to zinātnieku pakalpojumi, kuri ir uzvarējuši projektu konkursos, bet tie, kam nav paveicies, ir spiesti aiziet no zinātnes bāzes finansējuma nepieejamības dēļ.

Latvijas izaugsmes problēmas un LZA attīstības stratēģija tās veicināšanai (2.)

LZA piedāvā Latvijas zinātnei, pētniecībai un inovācijai pilnveidotu attīstības stratēģiju, kas paredzētu publiskā sektora zinātnes plašu iesaisti inovācijā un atbalstu MVU inovācijām

Šim nolūkam ar valsts un Eiropas starptautiskās finanšu institūcijas attīstības finansējuma atbalstu jāveido inovācijas ekosistēma, kuras iztrūkstošais posms ir publiskai zinātnei un komercsektoram vienādi pieejama atklāta inovāciju infrastruktūra:

- konstruktoru biroji,
- smalkmehānikas un elektronikas centri,
- pilotlaboratorijas un pilotražotnes,
- analītikas laboratorijas un sertifikācijas centri,

kas kopā veidotu Latvijas Silīcija ielejas infrastruktūru inovāciju atbalstam

Ieskats LZA Augstceltnes attīstības plāna vēsturē

LZA jau vairākus gadus atpakaļ bija identificējusi cēloņus, kāpēc Latvijā zinātnes sasniegumi nepārtop ekonomisko izaugsmi veicinošas

